

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Social exclusion: put into context

Doolaard, F.T.

Citation

Doolaard, F. T. (2021, June 8). *Social exclusion: put into context*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3185503>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3185503>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/3185503> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Doolaard, F.T.

Title: Social exclusion: put into context

Issue date: 2021-06-08

Samenvatting

Deze dissertatie beschrijft het fenomeen sociale exclusie. Sociale exclusie is de ervaring die mensen hebben wanneer ze geen deel uitmaken van een voor hen belangrijke groep, wanneer ze worden afgewezen, genegeerd, of anderszins niet worden geaccepteerd door anderen. Sociale exclusie is een belangrijke ervaring om te bestuderen, omdat het indruist tegen een van de meest fundamentele menselijke drijfveren: het gevoel hebben dat je erbij hoort, en in verbinding staat met anderen (Baumeister & Leary, 1995). Onderzoek wijst uit dat sociale exclusie zeer schadelijk kan zijn. Het leidt tot negatieve gevoelens, en verstoort, naast het gevoel erbij te horen, nog drie andere fundamentele basisbehoeften van de mens: het gevoel controle te hebben, een redelijk zelfvertrouwen te hebben, en een betekenisvol bestaan te leiden (Williams, 2007). Meteen nadat mensen worden buitengesloten ervaren ze dergelijke negatieve effecten (Williams, 2009), en voelen ze zich gekwetst (Leary, Springer, Negel, Ansell, & Evans, 1998) – een ervaring die veel overeenkomsten vertoont met fysieke pijn (Eisenberger, 2012).

De meest prominente stroming in de literatuur richt zich op deze acute negatieve reactie op exclusie. Omdat een evolutionair perspectief veronderstelt dat de mens afhankelijk is van zijn groep om te overleven (Kerr & Levine, 2008), zou de mens in de loop van de evolutie het vermogen hebben ontwikkeld om zelfs de meest subtiele signalen van mogelijke uitsluiting uit groepen te detecteren (Spoor & Williams, 2007; Williams, 2009). Elk signaal dat duidt op mogelijk exclusie zou nu dus een negatieve reactie moeten opwekken, onafhankelijk van de situatie (Williams, 2009). Door zich op deze onveranderlijke negatieve reactie te richten, is er in de literatuur weinig aandacht besteed aan de verschillende situaties waarin mensen exclusie kunnen ondervinden. Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat reacties op exclusie kunnen afhangen van de situatie waarin mensen worden buitengesloten (Hartgerink, Van Beest, Wicherts, & Williams, 2015). Exclusie is bijvoorbeeld minder negatief wanneer mensen het verwachten (Gerber & Wheeler, 2014), wanneer ze exclusie, gegeven de situatie, normaal vinden (Rudert & Greifeneder, 2016), wanneer ze door mensen van een outgroup (vs. ingroup) worden buitengesloten, (Sacco, Bernstein, Young, & Hugenberg, 2014), wanneer ze er geld mee verdienen (Lelieveld, Moor, Crone, Karremans, & Van Beest, 2012), of wanneer ze een gevoel van authenticiteit ervaren (Gino & Kouchaki, 2020).

Wanneer mensen worden buitengesloten (en dus 'slachtoffer' worden van exclusie) hangt hun reactie af van de situatie waarin de exclusie plaatsvindt. Deze dissertatie veronderstelt dat het uitsluit-gedrag van mensen (de 'actoren' in de exclusie-situatie) voor

een groot deel bepaalt in wat voor situaties slachtoffers worden uitgesloten. Kennis over wanneer, waarom, en hoe actoren hun slachtoffers meestal uitsluiten, zou dus inzicht moeten geven in de situaties waarin slachtoffers doorgaans worden uitgesloten, en in welke situaties die reacties dus onderzocht moeten worden. Verrassend genoeg is onderzoek naar actoren en slachtoffers van exclusie niet eerder op die manier geïntegreerd (Zadro & Gonsalkorale, 2014).

In **Hoofdstuk 2** onderzoeken we of het *exclusieproces* (i.e., de manier waarop actoren slachtoffers kunnen uitsluiten) het meer of minder waarschijnlijk maakt dat een actor iemand uitsluit. We laten zien dat actoren eerder geneigd zijn anderen uit te sluiten als ze dat kunnen doen door hen toegang tot een groep te ontzeggen, dan wanneer ze hen uit een groep moeten verwijderen. Actoren vinden dat de sociale norm dat je anderen niet hoort buiten te sluiten, in mindere mate geldt voor mensen die nog geen deel van de groep zijn, en sluiten hen daarom vaker buiten. Voor slachtoffers is het echter even schadelijk om niet toegelaten te worden, als om te worden verwijderd uit een groep. Gezien dit laatste feit is de constatering dat actoren veel sneller geneigd zijn om hun slachtoffers toegang tot een groep te ontzeggen des te belangrijk.

Ondanks de terughoudendheid van actoren om anderen uit de groep te verwijderen, heeft voorgaand onderzoek aangetoond dat ze relatief vaak anderen uit de groep verwijderen die ondermaats presteren in de groep, om zo het functioneren van de groep te beschermen (Wesselmann, Wirth, Pryor, Reeder, & Williams, 2013, 2015). Dat wekt de suggestie dat slachtoffers relatief vaak uitgesloten worden in situaties waarin zij slecht presteren. Dit is belangrijk, omdat voor slachtoffers de eigen prestatie in de groep een belangrijke contextuele factor kan zijn, die invloed heeft op hoe ze zich erbij voelen als ze worden uitgesloten, of juist opgenomen, in de groep. Inderdaad laten we in **Hoofdstuk 3** zien dat hoewel exclusie even schadelijk is voor slecht presterende als voor normaal presterende slachtoffers, exclusie door slecht presterende slachtoffers ook relatief vaak als een opluchting en geprefereerde uitkomst wordt gezien, en dat inclusie als negatiever wordt ervaren. Wanneer ze de kans krijgen, kiezen slecht presterende individuen er zelfs relatief vaak voor om de groep te verlaten. We laten zien dat wanneer ze buiten de groep eindigen (door hun eigen keuze, of door toeval) hun gevoelens en basisbehoeften verbeteren ten opzichte van toen ze nog deel van de groep waren. Hoewel exclusie in de literatuur uitsluitend beschreven wordt als een negatieve ervaring omdat slachtoffers buiten de groep eindigen (Williams, 2007), laten wij dus zien dat

voor slecht presterende slachtoffers, naast de negatieve effecten, exclusie ook een opluchting en een geprefereerde uitkomst kan zijn, en dat de groep verlaten positieve effecten heeft.

De eerste twee empirische hoofdstukken waren, net als de bestaande literatuur, gericht op sociale exclusie in interpersoonlijke situaties. De laatste twee empirische hoofdstukken bestuderen sociale exclusie echter in een maatschappelijke context. Omdat het gevoel erbij te horen van fundamenteel belang is (Baumeister & Leary, 1995), en mensen hun inclusie in belangrijke groepen constant in de gaten houden (Williams, 2009), is het waarschijnlijk dat mensen ook belang hechten aan een gevoel van inclusie in de samenleving. Twee hoofdstukken onderzoeken of de psychologische consequenties van exclusie ook ervaren worden wanneer mensen zich buitengesloten voelen van de maatschappij, en hoe dat ons helpt om belangrijke maatschappelijke kwesties als genderongelijkheid en armoede te begrijpen.

Hoofdstuk 4 onderzoekt gevoelens van sociale exclusie in de context van genderongelijkheid. Genderongelijkheid refereert aan de ongelijke positie van vrouwen in de samenleving – bijvoorbeeld dat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in topposities, en gemiddeld minder betaald krijgen dan mannen voor eenzelfde baan (European Commission, 2018; Petersen & Morgan, 1995). Het is belangrijk om hierover te communiceren, en mensen te informeren over deze structurele onrechtvaardigheid, om op de lange termijn verbeteringen te bewerkstelligen. Maar een gevolg van dergelijke communicatie is ook dat vrouwen relatief vaak geconfronteerd zullen worden met informatie dat hun groep in de maatschappij gediscrimineerd wordt, en de directe effecten daarvan zijn grotendeels onbekend. In dit hoofdstuk onderzoeken we de initiële reactie van vrouwen als zij geconfronteerd worden met dergelijke informatie over seksisme in de maatschappij. We laten zien dat dit kan leiden tot gevoelens van exclusie van de maatschappij, negatieve gevoelens, en een bedreiging van de basisbehoeften, en dat dit mogelijk ook de verwachtingen en motivatie van vrouwen op de werkvloer negatief beïnvloedt. Het perspectief van sociale exclusie helpt op die manier om substantiële effecten van informatie over seksisme op de ervaringen en motivaties van vrouwen te duiden.

In **Hoofdstuk 5** testen we met data van twee opeenvolgende steekproeven uit een panel dat representatief is voor de Nederlandse samenleving, of het perspectief van sociale exclusie ook inzicht geeft in mensen die financiële schaarste ervaren. De ervaring van financiële schaarste wordt gekenmerkt door een aanhoudende spanning en een gevoel van

machteloosheid over een gebrek aan geld om noodzakelijke uitgaven te dekken (Van Dijk, Van der Werf, & Van Dillen, 2020). We laten zien dat omdat financiële schaarste een negatief effect heeft op zowel participatie in sociale activiteiten, als de sterkte van de sociale netwerken van mensen, dit in de loop van de tijd resulteert in een aantasting van de basisbehoeften van deze mensen. Deze factoren, samen met een gevoel van stigmatisering, verklaren ook waarom financiële schaarste leidt tot het gevoel te worden buitengesloten uit de samenleving. We gebruiken Cross-Lagged Panel Modellen (Kearney, 2017) om te laten zien dat ervaringen van financiële schaarste niet alleen leiden tot sociale exclusie, maar dat sociale exclusie op den duur ook de ervaring van financiële schaarste versterkt. Ons onderzoek suggereert dus dat mensen met onvoldoende financiële middelen het risico lopen in een vicieuze cirkel verstrikt te raken, van toenemende sociale exclusie en financiële schaarste.

Deze dissertatie wijdt aandacht aan de vele verschillende situaties waarin mensen zich uitgesloten kunnen voelen. De eerste twee empirische hoofdstukken verdiepen de literatuur door te bestuderen wanneer actoren hun slachtoffers uitsluiten, en hoe slachtoffers erop reageren om in die situaties uitgesloten te worden. Door op die manier onderzoek naar actoren en slachtoffers van exclusie te integreren, bieden deze onderzoeken diepere inzichten in de sociale exclusie. De laatste twee hoofdstukken verruimen de kijk van de literatuur op sociale exclusie, door de relevantie aan te tonen van onderzoek naar sociale exclusie op maatschappelijk niveau, naast het interpersoonlijke niveau. De psychologische ervaring van exclusie wordt dan wellicht belangrijker voor het begrijpen van groepen die zich gemarginaliseerd voelen in de samenleving. Alles samengenomen, laat deze dissertatie het belang zien van onderzoek naar exclusie in alle vormen en situaties, om zo een genuanceerd begrip te ontwikkelen van hoe exclusie het leven van mensen kan beïnvloeden, op zowel interpersoonlijk als maatschappelijk niveau.

